

PREKLADY

VÝZNAM SLOVA

John Langshaw AUSTIN

Ukážky zmyslu:¹

- 1.1 Čo-je-významom (slova) „potkan“?
- 1.11 Čo-je-významom (slova) „slovo“?
- 1.21 Čo je „potkan“?
- 1.211 Čo je „slovo“?
- 1.22 Čo je „rypák“ potkana?
- 2.1 Čo-je-významom (zvratu) „Čo-je-významom“?
- 2.11 Čo-je-významom (vety) „Čo-je-významom (slova) ‘x’“?

Ukážky nezmyslu:

- 1.1 Čo-je-významom slova?
- 1.11 Čo-je-významom akéhokoľvek slova?
- 1.12 Čo-je-významom slova vo všeobecnosti?
- 1.21 Čo je význam-slova?
- 1.211 Čo je význam-(slova)-„potkan“?
- 1.22 Čo je „význam“ slova?
- 1.221 Čo je „význam“ (slova) „potkan“?
- 2.1 Čo-je-významom (zvratu) „význam-slova“?
- 2.11 Čo-je-významom (vety) „Čo je význam-(slova)-‘x’“?
- 2.12 Čo-je-významom (vety) „Čo je ‘význam’ ‘slova’ ‘x’“?

Predmetom tejto state je zvrät „význam slova“. Má tri časti, z ktorých prvá je najbanálnejšia a druhá najzamotanejšia; všetky sú príliš dlhé. V prvej časti sa pokúsím objasniť, že slovné spojenie „význam slova“ je zvyčajne – ak nie vždy – nebezpečný nezmyselný výraz. V ostatných dvoch rozoberiem dve otázky, ktoré sa vo filozofii často kladú a ktoré treba podrobiť novému a starostlivému skúmaniu, ak nás povrchný zvrät „význam slova“ nemá naďalej zaťažovať.

I.

Začnem niekoľkými poznámkami o výraze „význam slova“. Myslím, že mnohí ľudia už teraz chápu všetko – alebo aspoň niečo z toho – čo poviem; neplatí to však o všetkých a ľudia majú sklon na tieto myšlienky zabúdať alebo nesprávne chápať. Ospravedňujem sa však konvertovaným, ak ich tým len obťažujem.

Úvodná poznámka. Možno správne zdôrazniť, že – presne povedané – len *veta* má význam. Samozrejme, môžeme celkom primerane hovoriť napríklad o „hľadaní významu slova“ v slovníku. Zdá sa však, že zmysel slova či zvratu „má význam“ je odvodený od zmyslu, v akom „má význam“ *veta*. Povedať, že slovo alebo zvrat „má význam“, je to isté, ako povedať, že sa vyskytuje vo vetách, ktoré „majú význam“; poznať význam slova alebo zvratu znamená poznať významy viet, v ktorých sa vyskytuje. Keď v slovníku „hľadáme význam slova“, nájdeme len pomôcky, na základe ktorých porozumieme vetám obsahujúcim dané slovo. Zrejme teda možno správne povedať, že v primárnom zmysle *veta* „má význam“. Keď starší filozofi analyzovali problém „významu slov“, mali sklon dopúšťať sa *osobitných* chýb, ktorým sa vyhli modernejší filozofi, ktorí sa zaoberajú skôr problémom „významu viet“. Ak sme však ostražití, takýchto chýb sa azda nedopustíme, a preto navrhujem, aby si ich teraz nevšímalí.

Slová „význam toho-a-toho slova“ môžeme nájsť vo vetách mnohých druhov, napríklad „Nepozná alebo nerozumie významu slova *pílka*“, „Budem jej musieť vysvetliť význam slova *držadlo*“ a podobne. Najprv sa chcem zaoberať všeobecnou otázkou „Čo je významom *toho-a-toho*?“ alebo „Čo je významom *toho-a-toho slova*?“

Predstavme si, že v bežnom živote sa ma spýtajú: „Čo je významom slova *pikantný*?“ Môžem reagovať dvoma spôsobmi. Môžem odpovedať *slovami*, pokúsiť sa opísať, čo je a čo nie je pikantnosť, uviesť príklady viet, v ktorých možno použiť slovo *pikantný*, a príklady viet, v ktorých ho nemožno použiť. Tento *druh* vysvetlenia nazvime „vysvetlením syntaktiky“ slova „pikantný“ v slovenčine.² Mohol by som však aj – nazvime to – „demonštrovať sémantiku“ tohto slova tak, že pýtajúceho podnietim k tomu, aby si *predstavil* alebo dokonca *prežil* situácie, ktoré by sme správne opísali vetami so slovami „pikantný“, „pikantnosť“ atď., a zároveň iné situácie, v ktorých by sme tieto slová *nemali* použiť. Toto je, pravdaže, jednoduchý prípad; tie isté *druhy* postupu však azda možno uplatniť v prípade aspoň najbežnejších slov. Keby som chcel zistiť „či rozumie významu slova

pikantný“, mohol by som ho do istej miery rovnako vyskúšať týmito spôsobmi (ktoré by zrejme nemali byť od seba úplne oddelené).

Keď sa budeme pýtať a odpovedať týmto spôsobom, teda „Čo je významom (slova) ‘potkan’?“, „Čo je významom (slova) ‘mačka’?“, „Čo je významom (slova) ‘rohožka’?“ atď., a keďže sme filozofi, pokúsime sa položiť ďalšiu *všeobecnú* otázku: „Čo je významom slova?“ Táto otázka je v niečom podozrivá. Nemienime ňou rozumieť celkom správnu otázku „Čo je významom (slova) ‘slovo’?“: táto otázka by nebola o nič *všeobecnejšia*, ako otázka o význame slova „potkan“ a malo by sa na ňu odpovedať rovnako. Nie: chceme sa totiž skôr opýtať „Čo je významom slova-vo-všeobecnosti?“ alebo „*ľubovoľného* slova“, pričom nemáme na mysli „ľubovoľné“ slovo, ktoré *vyberiete*, ale skôr *nijaké konkrétne* slovo, len „hocijaké slovo“. Keď chvíľu o tom rozmýšľame, zistíme, že je to celkom absurdná otázka na to, aby sme sa ju vôbec pokúsili položiť. Dokážem odpovedať len na otázky tvaru „Čo je významom slova ‘x’?“, kde ‚x‘ je nejaké *konkrétne* slovo, na ktoré sa pýtate. Táto len zdanlivo *všeobecná* otázka je v skutočnosti nezmyselná otázka typu, aký sa vo filozofii bežne vyskytuje. Môžeme to nazvať chybným pýtaním sa na „nič konkrétne“, čo prostý človek zavrhuje, ale filozof to nazýva „zovšeobecnením“ a vníma s určitou samolúbosťou. Môžeme nájsť mnoho iných príkladov takejto chyby: vezmime si napríklad prípad „skutočnosti“ – pokúsime sa prejsť od otázok typu: „Ako by si odlišil skutočného a fiktívneho potkana?“ k otázke „Čo je skutočná vec?“, ktorá vedie len k nezmyslom.

Chybu v našom prípade môžeme odhaliť nasledujúcim spôsobom. Namiesto otázky „Čo je významom (slova) ‘potkan’?“ sme sa mohli zrozumiteľne opýtať „Čo je ‘potkan’?“ a podobne. Keby sme naše otázky položili v *takejto* podobe, veľmi ťažko možno sformulovať akúkoľvek *všeobecnú* otázku, ktorá by nás mohla aspoň na chvíľu oklamať. Možno by to mohla byť otázka „Čo je hocičo?“. Málo filozofov – ak vôbec nejaký – bolo natoľko nerozumných, aby položili takúto otázku. Podobne by sme sa nemali pokúšať zovšeobecňovať otázky ako „Pozná význam (slova) ‘potkan’?“ Otázka „Pozná význam slova?“ by totiž bola hlúpa.

Keď stojíme pred nezmyselnou otázkou „Čo je význam slova?“ a hoci si hmlisto uvedomujeme, že ide o nezmysel, stále sa jej nechceme vzdať. Namiesto toho ju zvláštnym a pozoruhodným spôsobom obmieňame. Doteraz sme sa pýtali „*Čo-je-význam* (slova) ‘potkan’?“ atď., a nakoniec „*Čo-je-význam* slova?“ Keď sme však teraz zmätení, meníme takpovediac spojovníky a pýtame sa „Čo je *význam-slova*?“ alebo niekedy „Čo je ‘význam’ slova?“ (1.22). Kvôli stručnosti budem odkazovať len na prvý prípad (1.21). Na prvý pohľad vidieť, ako veľmi sa táto otázka odlišuje od druhej. Okamžite

sa vynorí rad tradičných a upokojujúcich odpovedí: „pojmem“, „idea“, „predstava“, „trieda podobných vnemov“ a podobne. Všetky sú rovnako spornými odpoveďami na pseudootázky. Rýchlo sme vyrazili vpred – alebo skôr opäť kráčame v pôvodných stopách – a začíname klásť otázky ako „Čo je význam-(slova) ‘potkan’?““, ktorá je práve taká absurdná, ako bola otázka „Čo-je-význam (slova) ‘potkan’?“ správna. Opäť odpovedáme: „idea potkana“ atď. Podivnosť tohto postupu môžeme ukázať nasledujúcim spôsobom. Predstavme si, že pomýlený prostý človek sa ma opýta: „Čo je významom (slova) ‘sparno’?““, a odpoviem: „Idea alebo pojem ‘sparna’“ alebo „Trieda vnemov, o ktorej je správne povedať ‘Toto je sparno’“. Vyval’oval by na mňa oči ako na idiota. Jeho reakcia mi dostatočne ukazuje, že takýto druh odpovede nečakal; v bežnej angličtine takáto otázka *vôbec nemôže* vyžadovať daný druh odpovede.

Na odhalenie tejto pseudootázky uveďme podobný príklad, ktorý azda ešte nikoho nepomýlil, hoci by veľmi dobre mohol. Predstavme si, že položím otázku: „Aký zmysel má robiť to-a-to?“ Napríklad sa opýtam starého otca Williama „Aký zmysel má stáť na hlave?“ Jeho odpoveď poznáme. Ďalej sa spýtam: „Aký zmysel má balansovať s úhorom na špičke nosa?“ Vysvetlí. Teraz si predstavme, že položím tretiu otázku: „Aký zmysel má robiť *čokol-vek* – nie niečo *určité*, ale *čokol’vek*?“ Starý otec William by ma nepochybne zhodil zo schodov. Labilnejší ľudia, ktorí si kladú rovnakú otázku a nenachádzajú odpoveď, by však veľmi pravdepodobne spáchali samovraždu alebo vstúpili do cirkvi. (V prípade otázky „Čo je význam slova“ sú následky, našťastie, menej vážne a vedú len k písaniu kníh.) Dobrodružnejší intelekt sa určite bude na druhej strane pýtať: „Čo je zmysel-nejakého-konania?“ alebo: „Čo je ‘zmysel’ nejakého konania?““, a potom „Čo je zmysel-jedenia-loja?“ atď. Mali by sme teda objaviť celkom nové univerzum entít nazvaných „zmysly“, ktorých existenciu sme predtým nepredpokladali.

Problém vyjasníme tak, že si všimneme iný prípad, ktorý sa *vôbec nepodobá* prípadu s otázkou „Čo je významom ...?“ Môžem položiť nielen otázku „Čo je druhou odmocninou z čísla 4?“, 8 atď., ale aj otázku „Čo je druhá odmocnina z čísla?““, ktorá je buď nezmyselná, alebo ekvivalentná otázke „Čo je ‘druhá odmocnina’ z čísla?“ Uvediem potom takú definíciu „druhej odmocniny“ čísla, že zvrat „druhá odmocnina z x “ pre ľubovoľné číslo x bude určitou deskripciou iného čísla y . Náš prípad sa líši v tom, že „význam p “ nie je určitou deskripciou nijakej entity.

Všeobecné otázky o „význame“ možno najlepšie vyjadriť v tvare „Čo-je-významom (zvratu) ‘čo-je-významom (slova) x ’?“ Na tieto celkom zmysluplné otázky by sme mohli dať *druh* odpovede, ktorým som začal túto

analýzu, t.j. keď dostanem otázku „Čo-je-významom (slova) ‘x’?“, odpoviem, prirodzene, tak, že vysvetlím jeho syntaktiku a demonštrujem sémantiku.

Toto všetko sa musí zdať samozrejmé, ale chcem upozorniť, že sa na to fatálne ľahko zabúda: v tomto článku sa to nepochybné často príhodi aj mne. Dokonca aj tí, ktorí veľmi dobre vedia, že „pojmy“, „abstraktné idey“ atď. sú fiktívne entity, za ktoré čiastočne vďačíme kladeniu otázok o „význame slova“, sa napriek tomu domnievajú, že existuje *niečo*, čo je „významom slova“. Preto pán Hampshire³ za istým účelom napáda teóriu, podľa ktorej existuje *niečo* ako „význam slova“ [„the meaning of a word“]; presvedčenie, že existuje *jedna* [single] vec, ktorá sa nazýva významom [the meaning], pokladá za nesprávne; „pojmy“ sú nezmyslom a nijaká jedna konkrétna „predstava“ nemôže byť významom všeobecného slova. Ďalej preto hovorí, že významom slova v skutočnosti musí byť „*trieda* podobných jednotlivých ideí“. „Ak sa nás opýtajú ‘Čo to znamená’, ukážeme (!) na triedu jednotlivých ideí.“ „Trieda jednotlivých ideí“ je však v každom ohľade rovnako fiktívna entita ako „pojmy“ alebo „abstraktná idea“. Aj pán C. W. Morris (v *Encyclopaedia of Unified Science*⁴) za istým účelom napáda tých, ktorí „význam“ pokladajú za *niečo* určité, čo je niekde „jednoducho umiestnené“; za nesprávne považuje to, že „význam“ ľudia chápu ako druh entity, ktorú možno opísať celkom bez zohľadnenia celkovej aktivity „semiósis“. Správne a dobre. Predsa však o „designáte“ slova povie niekoľko najhrubších možných poznámok: každý znak má designát, ktorý nie je konkrétnym predmetom, ale *druhom* alebo *triedou* objektu. Táto entita je však rovnako fiktívna ako ľubovoľná „platónska idea“: je dôsledkom rovnakej chyby, ktorá spočíva v hľadaní „významu (alebo designátu) slova“.

Prečo máme sklon takto sa myliť? Spôsobujú to asi dve hlavné príčiny. Po prvé, existuje bizarná viera, že všetky slová sú *mená*, t.j. v skutočnosti *vlastné* mená, a preto *niečo* zastupujú alebo designujú tak ako *vlastné* mená. Avšak názor, že všeobecné mená „denotujú“ rovnako ako *vlastné* mená, je práve taký podivný ako názor, že *vlastné* mená „konotujú“ podobne ako všeobecné mená, ktorý sa bežne považuje za chybný. Po druhé, trpíme nasledujúcim bežnejším neduhom. Po analýze istej vety, ktorá obsahuje slovo alebo zvrät „x“, sa často chceme spýtať: „Čo v nej je ‘x’?“ Napríklad vetu „Štát vlastní pôdu“ analyzujeme prostredníctvom viet o jednotlivých ľuďoch, ich vzťahoch a dohodách; potom sa chceme spýtať: *čo je tu štát?* Mohli by sme odpovedať: Štát je zoskupením jednotlivých osôb, ktoré sú istým spôsobom zjednotené. Podobne po rozboře výroku „Stromy môžu existovať nevnímané“ na výroky o prežívaní vnemov máme stále sklon pociťovať neistotu, pokiaľ nemôžeme povedať, že *niečo* „skutočne“ „existuje nevnímané“; preto

máme teórie o senzibilitách a neviem, čo ešte všetko. Takže keď v našom prípade urobíme všetko, čo treba, t.j. vysvetlíme vetu „Čo-je-významom (zvratu) ‘čo-je-významom (slova) ‘x’?’“, stále cítime potrebu pýtať sa „Čo je napokon význam slova ‘x’?“, keďže neprávne predpokladáme, že naša pôvodná veta obsahuje zložku „význam-(slova)-‘x’“. Odpovieme: „trieda podobných jednotlivých ideí“ alebo niečo podobné.

Pravdaže, môj výklad našich motívov môže byť len účelnou didaktickou schémou; nemyslím si, že ňou je, ale uvedomujem si, že by sme nemali podsúvať motívy, a najmenej racionálne motívy. V každom prípade je moje tvrdenie jasné: neexistuje *žiadny* jednoduchý a praktický náprotivok slova, ktorý sa nazýva „význam (slova) ‘x’“.

II.

Teraz prejdem k prvému z dvoch bodov, ktoré treba starostlivo preskúmať, ak nás pohodlný zvrät „význam slova“ nemá ďalej zaťažovať. Uvedomujem si, že to, čo teraz poviem, nie je také jasné, ako by malo byť.

Neustále sa pýtame: „Je y význam alebo *časť* významu alebo *obsiahnutý* vo význame x? – alebo nie je?“ Oblúbený spôsob, ako položiť túto otázku, je pýtať sa: „Je súd ‘x je y’ analytický alebo syntetický?“ Predpokladáme, že y *musí* byť *buď* časťou významu x *alebo* nie. Ak y je časťou významu x, výrok „x nie je y“ je protirečivý; ak *nie* je časťou významu x, výrok „x nie je y“ nevyvoláva nijaké ťažkosti – takýto stav vecí možno ľahko „pochopiť“. Vyzerá to ako úplná samozrejmosť. Nepochybne *by* to *boli* samozrejmosťi, *keby* „významy“ boli vecami v nejakom bežnom zmysle, ktoré v bežnom chápaní majú časti. *Nie* je to však tak. Bohužiaľ, mnoho filozofov, ktorí vedia, že „významy“ nie sú vecami v bežnom zmysle, naďalej hovoria tak, akoby y bolo alebo nebolo „časťou významu“ x. To je však jadro problému: *ak* „vysvetlenie významu slova“ je skutočne taký zložitý problém, ako sme videli, a *ak* naozaj neexistuje nič, čo by sme mohli nazvať „významom slova“, *potom* výrazy ako „časť významu slova x“ nie sú vôbec definované: ostávajú visieť vo vzduchu a nevieme, čo znamenajú. *Používame pracovný model, ktorý nezodpovedá faktom, o ktorých chceme v skutočnosti hovoriť.* Keď zohľadníme to, o čom chceme naozaj hovoriť, a nie pracovný model, čo v skutočnosti znamená, že súd je „analytický alebo syntetický“? Jednoducho nevieme. Samozrejme, pociťujeme sklón povedať: „Môžem ľahko uviesť príklady analytických a syntetických súdov; napríklad môžem s presvedčením vyhlásiť: ‘Byť profesorom *nie* je časťou významu byť človekom’ atď.“ „A je A je analytický súd.“ Áno, ale okrem *nášho pracovného modelu* sa nemáme

v skutočnosti na čo spoľahnúť práve vtedy, keď máme podať *všeobecnú definíciu* toho, čo chápeme pod „analytickým“ alebo „syntetickým“ a keď máme zdôvodniť našu dogmu, podľa ktorej *každý* súd je buď analytický, alebo syntetický. Od začiatku je jasné, že náš pracovný model nie je spravodlivý napríklad k rozdielu medzi syntaktikou a sémantikou: napríklad tvrdiť, že negácia každej vety je buď protirečivá alebo nie, znamená hovoriť tak, akoby všetky vety, ktoré nemôžeme vysloviť, porušovali *syntaktické* pravidlá a mohli by sa formálne zredukovať na verbálne protirečenia. Tým sa však prehliadajú všetky sémantické úvahy, k čomu sú filozofi, bohužiaľ, náchylní. Všimnime si, že o niektorých veciach jednoducho *nemôžeme povedať* dve veci: hoci *nie* sú „protirečivé“ a hoci – tu si mnohí budú, prirodzene, prihrievať svoju polievočku – to možno nemáme chuť povedať, „synteticky *apriórne*“ poznáme ich kontradikcie.

Začnime prípadom, ktorý sa týka skôr *viet* než *slov*, a preto nie je celkom vhodný, ale môže nás inšpirovať. Všimnime si známú vetu „Mačka je na rohožke, a neverím tomu“. Zdá sa to absurdné. Na druhej strane veta „Mačka je na rohožke a verím tomu“ sa zdá triviálna. Keby sme mali prijať zvyčajnú dichotómiu a tvrdiť, že výrok *p* *buď* implikuje výrok *r*, *alebo* je úplne zlučiteľný s *non-r*, mali by sme v našom prípade chcieť povedať, že veta „Mačka je na rohožke“ *implikuje* vetu „Verím tomu“; preto je triviálne dodať „a verím tomu“ a absurdné pripojiť „a neverím tomu“. Veta „Mačka je na rohožke“ však, samozrejme, *neimplikuje* vetu „Austin verí, že mačka je na rohožke“; dokonca ani vetu „Hovoriaci verí, že mačka je na rohožke“ – hovoriaci by totiž mohol klamať. V tomto prípade sa uplatňuje téza, že v skutočnosti nie *p*, ale *tvrdenie p* implikuje „Ja (ktorý tvrdím *p*) verím *p*“. Slovu implikovať tu musíme dať špeciálny zmysel, pretože, prirodzene, nemá znamenať, že veta „Tvrdim *p*“ implikuje (v bežnom zmysle) „Som presvedčený, že *p*“, lebo by som mohol aj klamať. „Implikujem“ v takom zmysle, že keď položím otázku, neviem na ňu odpovedať. Keď tvrdím *p*, *oznamujem*, že verím *p*.

Vetu „Mačka je na rohožke, a neverím tomu“ nemôžem povedať nie preto, že porušuje syntaktiku v tom zmysle, že je „protirečivá“. Nemôžem ju vysloviť pre sémantickú konvenciu (pravdaže, implicitnú), ktorá sa týka spôsobu použitia slov v *situáciách*. Nemusíme sa pýtať, aké vysvetlenie máme podať v tomto prípade. Radšej si všimnime jednu jeho dôležitú črtu. Kým veta „*p*, a verím tomu“ je akosi triviálna a veta „*p*, a neverím tomu“ zasa absurdná, tretia veta „*p*, a *nemusel by som* tomu veriť“ má úplne jasný zmysel. Tieto tri vety nazvime Q, non-Q, a „mohlo by platiť non-Q“. Nasledujúcim faktom môžeme jasne ukázať, čo nám bráni povedať, že „*p*“ implikuje „Verím, že *p*“ v bežnom zmysle slova „implikovať“. Hoci non-Q je

(*istým spôsobom*) absurdné, „mohlo by platiť non-Q“ vôbec nie je absurdné. V bežných prípadoch implikácie je totiž absurdné nielen non-Q, ale aj „Mohlo by platiť non-Q“; napríklad veta „Trojuholníky sú geometrické útvary a nemajú nijaký tvar“ je rovnako absurdná ako veta „Trojuholníky sú geometrické útvary, a nemuseli by mať nijaký tvar“. Keď si všimneme vetu „Nemuselo by platiť Q“, získame hrubý test, ktorým zistíme, či p „implikuje“ r v bežnom alebo špeciálnom zmysle slova „implikovať“.

Ak to máme na pamäti, všimnime si teraz vetu, o ktorej tvrdím, že ju nemožno klasifikovať *ani* ako analytickú, *ani* ako syntetickú. Mám na mysli vetu „Toto x existuje“, kde x je vnem, napríklad „Tento zvuk existuje“. Jedna strana by pri pokuse o klasifikáciu poukazovala na triviálnosť vety „Tento zvuk existuje“ a absurdnosť vety „Tento zvuk neexistuje“. Preto by povedali, že *existencia* je „časťou významu“ *tohto*. Druhá strana by však zdôraznila, že veta „Tento zvuk by nemusel existovať“ má veľmi dobrý zmysel. Preto by povedali, že *existencia* nemôže byť „časťou významu“ *tohto*.

Teraz môžeme vidieť, že *argumenty* oboch strán by boli správne, no ich *závery* nesprávne. Zdá sa pravdivé, že *použitie slova „tento“* (nie: slovo „tento“) *dáva na známosť*, že označený vnem „existuje“.

Tento fakt o trojici viet „Tento zvuk existuje“, „Tento zvuk neexistuje“ a „Tento zvuk by nemusel existovať“ sa – z historického hľadiska – zdôraznil azda už prv, než nejaký filozof mal príležitosť povedať, že veta „Tento zvuk existuje“ je analytická alebo syntetická. Mohlo sa na to poukázať, ale aj napriek tomu si *dotnes* mnohí filozofi robia *starosti*, pretože predpokladajú, že veta *musí* byť buď analytická, alebo syntetická, ale bolestivo si uvedomujú ťažkosti spojené s voľbou niektorej alternatívy. Chcem upozorniť, že analógia medzi týmto a iným prípadom by nás mala raz a navždy vyliečiť z tohto prízraku a úsilia klasifikovať vety *bud'* ako analytické, *alebo* ako syntetické. Môže nás povzbudiť k úvahám o tom, aké sú fakty vo svojej skutočnej komplexnosti. (Vedie napríklad k tomu, aby sme opäť uvažovali o vete „Caesar je holohlavý“ a podobných výroko; do toho sa tu však nemôžem púšťať.)

Doteraz sme však sotva niečo naznačili; pocítili sme len počiatkové chvenie, aké prežívame, keď sa pevná pôda predsudkov stráca spod našich nôh. Azda existujú iné prípady alebo iné druhy prípadov, v ktorých nemožno bez zavádzania povedať, že y je či nie je „časťou významu“ x .

Predstavme si, že riešime prípad výrazov „pokladám to za dobré“ a „schvaľujem to“. Máme sa na ne vrhnúť s dichotómiou *bud'* „pokladám to za dobré“ *je* časťou významu „schvaľujem to“, *alebo* *nie je*? Je *zrejme*, že spojenie „pokladám to za dobré, ale neschvaľujem to“ je protirečivé?

Z *verbálneho hľadiska*, samozrejme, nie je. Ťažko zrejme určiť, či to je „naozaj“ protirečivé alebo nie je. Myslíme si, pravdaže, že jedno z toho musí platiť – len „ťažko rozhodnúť, čo platí“; alebo „závisí to od toho, ako používate slová“. Naozaj nás však práve tieto ťažkosti mätú? *Keby* bolo isté, že každá veta *musí* byť buď analytická, alebo syntetická, *museli* by nás, prirodzene, trápiť tieto ťažkosti. Potom to však nie je isté: okrem poukázania na náš opotrebovaný pracovný model nemôžeme nijako objasniť dokonca ani význam tohto rozlíšenia. Navrhujem, aby veta „Pokladám *x* za dobré, ale neschvaľujem ho“ nebola ani protirečivá a ani nemala „úplne dokonalý zmysel“ v takom zmysle, v akom ho má veta „Pokladám *x* za vzrušujúce, ale neschvaľujem ho“.

Tento príklad vám – dúfam – nepripadá nemiestny. Nemôžeme očakávať, že všetky príklady sa budú páčiť všetkým poslucháčom rovnako. Všimnime si iné príklady. Je veta „To, čo je dobré, by malo existovať“ analytická alebo syntetická? Podľa Moorovej teórie musí byť „syntetická“; aj tak však v práci *Principia Ethica* jej pravdivosť neustále pokladá za zaručenú. Tým sa ilustruje jeden z hlavných nedostatkov nástojenia na tom, že veta *musí* byť buď analytická, alebo syntetická: takmer určite vám zvýšia nejaké všeobecné vety, ktoré istotne nie sú analytické, ale ťažko by ste ich pokladali za nepravdivé; t.j. uviaznete so „syntetickým *apriórnym* poznaním“. Zoberme si neslávne známu vetu „Ružová sa viac podobá červenej než čiernej“. Je unáhlené vyhlásiť ju za „syntetické *apriórne* poznanie“ na základe toho, že „podobá sa viac červenej ako čiernej“ nie je „časťou významu“ alebo „časťou definície“ slova „ružová“, a zároveň, že nie je „mysliteľné“, aby sa ružová viac podobala čiernej ako červenej. Odvážim sa povedať, že pokiaľ tieto zvraty vôbec majú jasný význam, *nie je* to mysliteľné. Otázka však znie: *ide* preto o „syntetické“ *apriórne* poznanie?

Alebo si všimnime Berkeleyho príklady: je *byť rozpriestranený* „časťou významu“ *mať farbu* alebo *mať tvar*, alebo je *mať tvar* „časťou významu“ *byť rozpriestranený*? Je veta „est sed non percipitur“ protirečivá (keď sa vypovedala o vneme) alebo nie je? Keď máme takéto starosti, neoplatilo by sa porozmýšľať, či nezjednodušíme?

Teraz neviem, čo máme v týchto prípadoch povedať, ba dokonca ani neviem, aké máme možnosti. (1) Hneď ako si uvedomíme existenciu rozdielu medzi syntaktikou a sémantikou, evidentne musíme odhodiť starý pracovný model. (2) Rovnako je však zrejme, že náš *nový* pracovný model, postulovaný „ideálny“ jazyk, je v mnohých ohľadoch najmenej vhodným modelom akéhokoľvek *skutočného* jazyka. Celkom zavádzajúce je jeho starostlivé oddeľovanie syntaktiky od sémantiky, jeho zoznamy explicitne formulovaných

pravidiel a konvencií a pozorné oddelenie sfér ich pôsobenia. *Skutočný* jazyk má len niekoľko – ak vôbec nejaké – explicitných konvencií, nemá žiadne ostré hranice medzi sférami uplatňovania pravidiel, nijaké presné oddelenie toho, čo je syntaktické, a toho, čo je sémantické. (3) Napokon si myslím, že máme problémy s možnosťami našej predstavivosti, ako aj s podivným spôsobom, ako ju slová zotročujú.

Podobný a známejší prípad nás utvrdí v presvedčení, že tento druh uvažovania môže zničiť rozlíšenie „analytického“ od „syntetického“. Zdá sa ako úplne samozrejmé, že každý výrok musí mať svoju kontradikciu – že? Nezdá sa však, že je to tak. Predstavme si, že počas štyroch rokov žijem v harmónii a priateľstve s mačkou; a zrazu prednesie nejakú reč. Asi si položíme otázku: „Je to skutočná mačka alebo nie?“ „Bud’ *je*, alebo *nie* je, ale nie sme si istí, čo je pravda.“ V skutočnosti to však tak nie je: *ani* výrok „Je to skutočná mačka“, *ani* výrok „Nie je to skutočná mačka“ sémanticky nezodpovedá faktom – oba sú určené pre iné situácie: prvý by sme nemohli povedať o niečom, čo hovorí, a druhý o niečom, čo sa počas štyroch rokov správalo ako mačka. Podobné ťažkosti sa vyskytujú pri voľbe medzi výrokmi „*Toto je halucinácia*“ a „*Toto nie je halucinácia*“. Bežný človek so zdravým inštinktom by sa v takýchto prípadoch obrátil na Watsona a opýtal by sa „Nuž, čo na to poviete?“, „Ako by ste to *opísali*?“ Ťažkosť spočíva v tom, že neexistuje nijaký *krátky* opis, ktorý by nezavádzal; jediné, čo môžeme – a pritom ľahko – urobiť, je podrobne opísať fakty. Prirodzený jazyk zlyháva v mimoriadnych prípadoch. (V takých prípadoch je príčina zlyhania sémantická.) *Ideálny* jazyk by určite *nezlyhal*, nech by sa stalo čokoľvek. Napríklad vo fyzike – kde je náš jazyk zošnúrovaný preto, aby presne a stručne opisoval zložité a neobyčajné prípady – *jazyk pripravujeme na najhoršie*. V prirodzenom jazyku tak nerobíme: *slová nás nechávajú v úzkych*. Keby sme hovorili tak, akoby sa prirodzený jazyk musel podobať ideálnemu jazyku, dezinterpretovali by sme fakty.

Všimnime si teraz výrazy „byť rozpriestranený“ a „mať tvar“. V bežnom živote sa nikdy nedostávame do situácií, v ktorých sa učíme hovoriť, že niečo je rozpriestranené, ale nemá tvar, alebo naopak. Všetci sme sa ich naučili používať a používame ich len v prípadoch, keď je správne použiť oba výrazy. Predstavme si, že niekto povie „*x* je rozpriestranené, ale nemá tvar“. Akosi nechápeme, čo by to „mohlo znamenať“ – neexistujú nijaké explicitné alebo implicitné sémantické konvencie, ktoré by zahŕňali tento prípad. Nie je to však zakázané – neexistujú nijaké obmedzujúce pravidlá o tom, čo by sme v *nezvyčajných prípadoch* mohli alebo nemohli povedať. Starosti nevznikajú len z toho, že je ťažké predstaviť si alebo prežiť nezvyčajné prípady.

Vznikajú aj preto, že to, čo sa pokúšame predstaviť si, môžeme len opísať pomocou slov, ktoré opisujú a pripomínajú iba *bežný* prípad, ktorý sa pokúšame odmyslieť. Prirodzený jazyk *nasadzuje klapky na oči* už aj tak slabej predstavivosti. Ťažko by som teda mohol povedať: „Dokážem si predstaviť, že človek by bol doma, ale aj by nebol doma?“ To je zakázané, pretože myslím na *bežný* prípad, v ktorom sa opýtam: „Je doma?“ a dostanem odpoveď „Nie“, pokiaľ určite nie je doma. Predstavme si však, že náhodou si *najprv* pomyslím situáciu, že k niekomu zájdem hneď po jeho smrti; hneď vidím, že by bolo nesprávne povedať ktorúkoľvek z týchto vecí. V našom prípade môžeme teda urobiť len to, že si predstavíme alebo prežijeme všetky druhy neobvyklých situácií a potom si zrazu položíme otázku: Mohol by som *teraz* povedať, že to, čo je rozpriestrané, musí mať tvar? V neobvyklých situáciách by bolo treba nový výraz.

Na záver tejto časti by som rád povedal, že keď som zdôrazňoval, že si musíme všímať fakty *skutočného* jazyka – čo môžeme a čo nemôžeme povedať a prečo vlastne – vynorila sa iná a opačná vec. Hoci by nebolo správne znásilňovať prirodzený jazyk, aby sa zhodoval s nejakým vopred stanoveným modelom, rovnako nesprávne by bolo, so zreteľom na objavené fakty týkajúce sa „bežného používania“, uspokojiť sa tým, že už niet čo skúmať a objavovať. Môže existovať mnoho vecí, ktoré by sa mohli stať a ktoré sa aj stávajú, ktoré by na svoj opis potrebovali nový a lepší jazyk. Filozofi sa často zaoberajú len touto úlohou, pričom sa zdá, že slová používajú zvráteným spôsobom, ktorý podľa „bežného používania“ nemá žiadny zmysel. Dokonca aj v našej každodennej skúsenosti sa môžu vyskytnúť nezvyčajné fakty, ktoré bežní ľudia a bežný jazyk prehliadajú.

III.

Posledná, ale azda najdôležitejšia myšlienka, ktorú musím uviesť, znie: zdá sa mi, že treba venovať omnoho *detailnejšiu* pozornosť slávnej otázke, ktorá zrodila a doteraz udržiava nažive toľko chybných teórií, totiž: prečo rôzne veci nazývame tým istým menom? Naši filozofickí predchodcovia odpovedali objavovaním teórií „univerzálií“ a všeličoho iného; „meno“ má byť menom istej entity. Opatrnejší („nominalisti“) *im* odpovedali tak, že sa uspokojili s tým, že rozdielne veci nazývame tým istým menom jednoducho preto, že sa *podobajú*; nič *identické* sa v nich nenachádza. Táto odpoveď je v mnohých ohľadoch neadekvátna: napríklad neatakuje zavádzajúcu podobu, v ktorej je otázka sformulovaná, ani sa dostatočne nezaoberá zvláštnosťami slova „podobný“. Dnes večer však proti nej chcem namietať niečo iné: totiž

vôbec nie je pravda, že všetky veci, ktoré „nazývam tým istým (všeobecným) menom“, sa vo všeobecnosti „podobajú“ v ľubovoľnom bežnom zmysle tohto často zneužívaného slova.

Je veľmi čudné, že nominalistov by mala uspokojiť ich odpoveď. Nielenže nezodpovedá faktom, ale keby preskúmali fakty, ktoré sú samy osebe dostatočne zaujímavé, bez väčších ťažkostí by mohli svojim oponentom predložiť omnoho závažnejšiu námietku. Ak budú tvrdiť, že veci sa *podobajú*, vždy by niekto mohol povedať: „Áno, podobajú sa v *istom ohľade*, a to môžeme vysvetliť len pomocou univerzálií“ (alebo sa spomenie ľubovoľné meno, ktoré pre tento dobre preverený všeliak uprednostňujú). Alebo by mohol zdôrazniť, že podobnosť možno „chápať“ len ako čiastkovú identitu [partial identity] atď. Dokonca aj tí, ktorí nie sú úplne presvedčení, môžu ešte stále pripustiť, že jazyky „podobnosti“ a „identity“ sú alternatívy, pričom nezáleží, ktorý si vyberieme. Ak však bude zrejmé, že často „nazývame rozdielne veci tým istým menom“ a máme pre to „veľmi dobré dôvody“,⁵ aj keď sa v nijakom bežnom zmysle „nepodobajú“, bude nesmierne ťažké tvrdiť, že je v nich niečo „identické“ – nominalisti chcú v podstate *vyvrátiť* tento názor. Pravdaže, nemôžeme ho skutočne *vyvrátiť* alebo dúfať, že vyliečime nevyliciteľných, ktorí sa už dávno dostali do terciárneho štádia univerzálií.

Historické diskusie ponechajme bokom. Je veľmi naliehavé, aby sa vyvinula doktrína o rozličných druhoch dobrých dôvodov, pre ktoré „nazývame rôzne veci⁶ rovnakým menom“. Je to pútavá otázka, ktorú – pokiaľ viem – filozofi, ako aj filológovia opomínajú. Ak stojíme medzi nimi na území nikoho, kompletný vývoj takejto doktríny bude veľmi zložitý a možno únavný, ale v mnohých ohľadoch veľmi užitočný. Vyžaduje si to štúdium *skutočných*, nie ideálnych jazykov. Nevieam, a ani neverím, že poľskí sémantici uvažovali o týchto otázkach. Aristoteles to do istej miery robil, ale útržkovito a nepresne.

Ihneď uvediem niekoľko bežnejších prípadov, v ktorých dôvody na to, aby sme „rozdielne druhy vecí nazývali tým istým menom“, nemožno jednoducho odbaviť „podobnosťou“. Nadväzne ukážem, ako nás zväzanie týchto faktov môže varovať pred stálymi chybami vo filozofii.

1. Aristoteles sa často zmieňuje o jednom veľmi jednoduchom prípade, o adjektíve „zdravý“. Keď hovorím o zdravom tele, zdravom vzhľade, zdravom cvičení, toto slova sa vlastne *nepoužíva* dvojznačne. Aristoteles by povedal, že sa používa „paronymicky“.⁷ V tomto prípade existuje to, čo možno nazvať „primárnym nukleovým“ zmyslom slova „zdravý“: v tomto zmysle sa slovo „zdravý“ používa vo vzťahu k zdravému telu. Nazývam ho

nukleovým zmyslom, pretože „je obsiahnutý ako časť“ v ostatných dvoch zmysloch, ktoré sa dajú vysvetliť tak, že „vytvárajú zdravé telo“ a „vyplývajú zo zdravého tela“.

Toto je jednoduchý, ľahko zrozumiteľný prípad. Napriek tomu naň stále zabúdame, keď začíname diskutovať o tom, či isté slovo *má* alebo *nemá* „dva zmysly“. Spomínam si, ako som diskutoval o tom, či slovo „existovať“ má dva zmysly (v jednom zmysle sa používa o materiálnych objektoch a v druhom o vnemoch) alebo len jeden; v skutočnosti sme sa zhodli na tom, že sa používa paronymne, len môj oponent to nazýval „mať dva zmysly“ a ja nie. Prichardova štúdia⁸ o $\delta\gamma\alpha\theta\acute{o}\nu$ (u Aristotela) obsahuje klasickú ukážku neporozumenia paronymii, a preto sa trápi nad tým, či slovo naozaj „má vždy ten istý význam“ alebo „má niekoľko odlišných významov“.

Máme sa teda uspokojiť s tým, že cvičenie, vzhľad a telo sa nazývajú „zdravými“ „lebo sa podobajú“? Takáto poznámka nemôže nezavádzať. Prečo ju teda vyslovovať? Prečo nevenovať pozornosť dôležitým a skutočným faktom?

2. Ako ďalší príklad vyberám to, čo Aristoteles nazýva „analogickými“ termínmi. Keď $A : B :: X : Y$, potom A a X sa často nazývajú tým istým menom, napríklad hlava človeka a hlava štátu.⁹ Máme dobrý dôvod na to, aby sme obe veci nazývali „hlava“. Máme však povedať, že sa „podobajú“? Nepodobajú sa v nijakom bežnom zmysle. Môžeme povedať, že sa podobajú ich vzťahy k B, resp. Y. Dobré a správne. A a X však nie sú totožné so vzťahmi, v ktorých figurujú; a pravdepodobne budem zavádzať každého, komu jednoducho poviem, že keď A a X nazývam slovom „hlava“, upriamoval som jeho pozornosť na ich „podobnosť“. V každom prípade je najdôležitejšie zapamätať si, že „podobnosť“ zahŕňa aj takéto možnosti, ak ich má zahŕňať. (Mimoriadne vážny prípad „analogie“ vzniká, keď – ako uvádza Aristoteles – sa výraz používa „v rôznych kategóriách“, napríklad keď hovorím o „zмене“ ako kvalitatívnej zmene, zmene pozície, miesta atď. Nakoľko sa dá pravdivo povedať, že tieto „zmeny“ sa „podobajú“?)

3. Iný prípad nastane vtedy, keď B nazývam tým istým menom ako A, pretože sa podobá na A, C nazývam tým istým menom, pretože sa podobá B, D... atď. V konečnom dôsledku sa však A a povedzme D vôbec nepodobajú v nijakom rozpoznateľnom zmysle. To je veľmi bežný prípad a nebezpečenstvá sú zrejmé, keď v nich pátrame po niečom „identickom“!

4. Ďalej sa bežne vyskytuje nasledujúci prípad. Zoberme si napríklad slovo „fašista“. Pôvodne konotuje mnoho charakteristík naraz, povedzme x, y a z. Neskôr však budeme slovo „fašista“ vzťahovať na veci, ktoré majú len *jednu* z týchto charakteristík. Takže veci, ktoré sa nazývajú „fašista“ v týchto

zmysloch – ktoré môžeme nazvať „neúplné zmysly“ – sa nemusia vôbec podobať. Najčastejšie nás to mátie v prípadoch, keď sa na pôvodný „úplný“ zmysel zabudlo: porovnajme rôzne významy slova „cynizmus“ – mali by sme byť zmätení, keď objavíme podobnosti! Niekedy sa „neúplnosť“ podobnosti spája so skutočným nedostatkom podobnosti, takže na označenie vymyslíme varujúci zvrät, napríklad „vypočítavá láska“.

5. Ďalší známejší prípad predstavuje tzv. určovaný prvok [determinable] a jeho určenia [determinates]: farba a červená, zelená, modrá atď., alebo skôr „absolútne určené“ červene, zelene, modrosti atď. Keďže je tento prípad všeobecne známy, nebudem ho analyzovať, hoci som fakticky skôr skeptický k zvyčajným vysvetleniam. Skôr by sa malo upozorniť na to, aký bežný je tento druh vzťahu, a preto by sme mu nemali dôverovať v prípadoch, v ktorých ho máme sklón prehliadať. Príklad slova „rozkoš“ je charakteristický: môžeme povedať, že rozkoše sa nielen navzájom podobajú v tom, že sú príjemné, ale rovnako sa *odlišujú* spôsobom, akým sú príjemné.¹⁰ Nemali by sme urobiť väčšiu chybu ako hedonisti (ktorú odkopírovali nehedonisti) spočívajúcu v tom, že rozkoš je vždy jediný podobný pocit, ktorý možno nejako oddeliť od rôznych aktivít, prostredníctvom ktorých vzniká.

6. Ďalší prípad, v ktorom často dochádza k zmätkom, predstavujú slová ako „mladosť“ a „láska“, ktoré niekedy znamenajú milovaný objekt alebo mladú vec, inokedy vášeň „lásku“ alebo vlastnosť (?) „mladosť“. Takéto prípady, samozrejme, sú jednoduché (*podobajú* sa skôr prípadu so slovom „zdravý“?). Zoberme však do úvahy podstatné meno „pravda“; v prípade tohto podstatného mena sa nezhody medzi rôznymi teoretikmi začínajú zväčša tým, či ho chápu ako názov substancie, vlastnosti alebo vzťahu.

7. Napokon uvediem prípad veľmi zaujímavého druhu, ktorý je azda bežnejší a stojí na začiatku väčšieho množstva zmätkov, než si uvedomujeme. Všimnime si, v akom zmysle hovorím o kriketovej pálke, kriketovej loptičke a kriketovom rozhodcovi. Všetky sa nazývajú tým istým menom azda preto, že každá hrá svoju úlohu – svoju *vlastnú osobitnú* úlohu – v činnosti nazvanej kriket. Nie je správne povedať, že kriket *jednoducho* znamená „používaný pri krikete“, pretože nemôžeme vysvetliť, čo mienime kriketom *inak, ako* vysvetlením osobitných úloh, ktoré v ňom hrá pálka, loptička atď. Aristoteles navrhol, že slovo „dobrý“ by sa mohlo používať týmto spôsobom. V tomto prípade je jasné, ako veľmi by sme zabúdili, keby sme hľadali „definíciu“ slova „dobrý“ v nejakom bežnom jednoduchom zmysle, alebo keby sme hľadali, ako sa „dobré“ veci „podobajú“ v ľubovoľnom bežnom zmysle. Keby sme sa takýmito metódami pokúšali zistiť, čo znamená slovo „kriket“, veľmi

ľahko by sme mohli uzavrieť, že je to jednoduchá neanalyzovateľná nadzmyslová kvalita.

Na základe takýchto príkladov sa stáva zrejším, že vôbec nemožno univerzálne aplikovať zdanlivo samozrejmy rozdiel medzi otázkami „Čo je významom slova x ?“ a „Ktoré jednotlivé veci *sú* x a do akej miery?“ V takýchto prípadoch sa obe otázky nedajú odlíšiť. Podobný prípad predstavuje výraz „hranie golfu“ [golfing]: nemá zmysel pýtať sa „Aký je význam hrania golfu?“ „Ktoré veci sú hraním golfu?“ *Má* však zmysel pýtať sa, aké čiastkové činnosti tvoria hranie golfu, aké nástroje sa pritom používajú („golfové“ kluby atď.) a ako sa používajú. Aristoteles naznačuje, že slovo „šťastie“ je tohto druhu. V tomto prípade je jasné, ako veľmi by sme zablúdili, keby sme s ním zaobchádzali ako so slovom „belosť“.

Príklady, ktoré sme zhrnuli, dostatočne ukazujú, že prv, než sa s dôverou pustíme do bádania, je veľmi potrebné dôkladne poznať rôzne dôvody, prečo rozličné veci nazývame tým istým menom. Veci len popletieme, ak rýchlo požadujeme definíciu v jednoduchom štýle Platóna alebo mnohých iných filozofov, ak používame rigidnú dichotómiu „ten istý význam – rozdielny význam“, alebo keď otázku „Čo je významom x ?“ odlišujeme od „vecí, ktoré sú x “. Niektorí ľudia o tom dnes možno vážne diskutujú. V tradičných *logikách* možno nájsť len to, že okrem jednovýznamových a viacvýznamových slov existujú „aj analogické slová“, ktoré sa bez ďalšieho vysvetlenia používajú pri zoskupovaní všetkých prípadov, v ktorých slovo nemá celkom ten istý význam ani niekoľko úplne rozdielnych významov. Teoretici „podobnosti“ dokážu povedať iba to, že všetky veci nazvané jedným menom sa podobajú istému jednému vzoru alebo sa navzájom podobajú viac než čomukoľvek inému. *Očividne* to nie je pravda. Každý, kto chce vidieť zložitost' problému, musí len vyhľadať v (dobrom) slovníku napríklad slovo „hlava“; rôzne významy tohto slova budú naraz v najrôznejších vzájomných vzťahoch.

Zhrňme obsah tejto state. Po prvé, zvratať „význam slova“ je sporný. Po druhé, treba preto opäť preskúmať výrazy podobné tým, o ktorých som hovoril: „byť časťou významu“ a „mať ten istý význam“. V týchto otázkach dogmatikov treba podpichnúť, hoci história ukazuje, že niekedy môže byť lepšie nechať spiacich dogmatikov na pokoji.

POZNÁMKY

Copyright originálu: © Oxford University Press.

Uvemejšujeme na základe zmluvy s Oxford University Press.

¹ Prekladali sme z anglického originálu „The Meaning of a Word“. In: J. L. Austin: **Philosophical Papers**, J. O. Urmson a G. J. Warnock (eds.), 2. vydanie, Oxford, Oxford University Press 1970, 55-75. Túto prednášku Austin pôvodne čítal na verejných vystúpeniach pred Združením morálnych vied (Moral Sciences Club) v Cambridgei a pred Jowettovou spoločnosťou (Jowett Society) v Oxforde roku 1940. (Pozn. prekl.)

² V origináli sa, samozrejme, hovorí o angličtine. (Pozn. prekl.)

³ „Ideas, Propositions and Signs“. In: *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1939-1940.

⁴ Austin má na mysli Morrisovu prácu *Foundations of the Theory of Signs*, ktorá vyšla ako druhý zväzok projektu *International Encyclopaedia of Unified Science* (hlavným redaktorom bol Otto Neurath). Existuje český preklad *Základy teorie znaku* od Bohumila Paleka: 1. vydanie in: *Lingvistické čítanky I/2 - Sémiotika 2*, Praha 1970; druhé vydanie in: Palek, B. (ed.): *Sémiotika*, Praha 1997, 197-256. (Pozn. prekl.)

⁵ Nezaujima nás, prirodzene, obyčajná dvojznačnosť.

⁶ Presne povedané: skôr *druhy* vecí než *jednotlivé* veci.

⁷ Samozrejme, existujú aj iné odrody paronymie.

⁸ H. A. Prichard: „The Meaning of *ΑΓΑΘΟΝ* in the *Ethics* of Aristotle“. Znovu vydané v jeho *Moral Obligation*, Oxford 1949.

⁹ Austin používa iný príklad: „the foot of a mountain“ a „the foot of a list“. (Pozn. prekl.)

¹⁰ Túto skutočnosť prehliadame, ak povieme, že všetky sa nazývajú „rozkošami“, „lebo sa podobajú“.

Z anglického originálu preložili *Róbert Konrád* a *Marián Zouhar**

* Prekladatelia ďakujú Pavlovi Cmorejovi za cenné pripomienky k predchádzajúcej verzii prekladu.